

ВОДЗЫЎ АФШЫЙНАГА АПАНЕНТА
 на дысертацыю Ненадаўца Ягора Аляксеевіча
 “Водная прастора ў беларускім фальклоры:
 семантыка, сімволіка, функцыянальнасць”,
 прадстаўленую на атрыманне навуковай ступені
 кандыдата філалагічных навук
 па спецыяльнасці 10.01.09 - фалькларыстыка

Як вядома, водная прастора – значная частка беларускага краявіду. Адносіны народа да вады як да асаблівай істоты, інакш кажучы, народная натурфіласофія, знаходзіць вобразнае выяўленне ў фальклоры беларусаў, прычым некаторыя вобразы валодаюць маркіраванай язычніцкай прыродай (напрыклад, жывая і мёртвая вада). Можна адзначыць элементы мастацкай антрапамарфізацыі рэк і азёр. Тэрмін “натурфіласофія” даволі рэдка выкарыстоўваецца сучаснымі даследчыкамі ў адносінах да фальклору. Зразумела, што фальклорная натурфіласофія занадта вялікі комплекс для яе даследавання ў межах адной работы. Таму цалкам апраўданым з’яўляецца вылучэнне якой-небудзь адной часткі ў якасці прадмета вывучэння. І калі вобразна-семантычная парадыгма расліннага свету знайшла зацікаўленага даследчыка ў асобе І. А. Швед, то вывучэнне воднай прасторы ў аспекце фальклорна-міфалагічных уяўленняў да апошняга часу было кропкавым, хаця ў пэўнай ступені рэзультатыўным, як у рабоце Л. М. Салавей, прысвечанай Дунаю.

Такім чынам, важнасць і своечасовасць тэмы дысертацыі Я. А. Ненадаўца вызначаецца сітуацыяй у комплексным даследаванні натурфіласофскага напрамку беларускага фальклору. Распрацоўка дадзенай тэмы і атрыманыя вынікі маюць вялікае значэнне для фарміравання ўяўлення аб асаблівасцях беларускага менталітэту, фальклорнай свядомасці і мыслення.

1. Адпаведнасць зместу дысертацыі спецыяльнасці і галіне навукі, па якіх яна прадстаўлена да абароны. Змест дысертацыі Я. А. Ненадаўца, такім чынам, адпавядае спецыяльнасці 10.01.09 – фалькларыстыка і галіне навукі – філалогіі. Ён абапіраецца на тэарэтычныя распрацоўкі фалькларыстыкі, а таксама сумежных навук (этнолінгвістыкі, гісторыі, культуралогіі). Разгляд воднай прасторы як аксіялагічна-сэнсавай канстанты, як цэласнай сістэмы паэтычных і невербальных сімвалаў, якія і ў плане выражэння, і ў плане зместу выяўляюць сабою пэўнае паведамленне, прыналежае семіятычнаму кантэксту беларускага фальклору, прыводзіць Я. А. Ненадаўца да вызначэння асаблівасцей мастацкай прэзентацыі вобраза вады ў розных жанрах.

2. Актуальнасць тэмы дысертацыі. Ступень вывучанасці натурфіласофскага складніка беларускага фальклору яўна не адпавядае яго значнасці для вырашэння светапоглядных і эстэтычных задач. Нягледзячы на пэўныя дасягненні ў вызначэнні і аналізе вобраза вады, да гэтага часу не было спецыяльнага даследавання, прысвечанага яе комплекснаму разгляду ў сукупнасці такіх дамінантных частак, як семантыка, сімволіка і функцыянальнасць. Актуальнасць тэмы даследавання вынікае з недастатковай распрацаванасці ў беларускім фальклоры пытанняў гістарычнага фарміравання, складу, эвалюцыі, а часам і трансфармацыі семантыкі, сімволікі, функцыянальнасці, аксіялагічнасці мастацкай прэзентацыі воднай прасторы. Я. А. Ненадавец разглядае яе як складаную шматпланавую сістэму, што стваралася на працягу стагоддзяў і замацоўвалася ў абрадавай, пазаабрадавай метамове і фальклорных творах. Дысертант вызначае семантычную глыбіню, характар эвалюцыі і асаблівасці функцыянавання вобраза вады ў сферы каляндарнай і сямейна-бытавой абраднасці, ў кантэксце розных жанраў беларускага фальклору (у песнях, казках, замовах, прыказках, загадках і інш.). Актуальнасць даследавання духоўнага асваення і мастацкага ўвасаблення воднай прасторы абумоўлена яе гнэсалагічнай і анталагічнай каштоўнасцю, запатрабаванасцю сучасным грамадствам. Ва ўмовах глабалізацыі, культурных інавацый яно імкнецца да ўзнаўлення нацыянальных традыцый і тым самым захавання этнічнай ідэнтычнасці. Дысертацыйнае даследаванне Я. А. Ненадаўца, які паказаў эстэтычную значнасць беларускай фальклорнай спадчыны і ўзроўні міфапаэтычнай сімвалізацыі воднай прасторы, дае каштоўны матэрыял для разумення сукупнасці мастацкіх спроб беларускага народа асэнсаваць прыроду вады ў сувязі з вобразамі тых ці іншых персанажаў і локусаў, узнаўлення страчаных традыцый.

3. Ступень навізны вынікаў, атрыманых у дысертацыі, і навуковых палажэнняў, якія выносяцца на абарону. Асноўныя вынікі, якія атрыманы асабіста дысертантам, маюць як тэарэтычнае, так і практычнае значэнне.

Водная прастора ўпершыню становіцца асобным, інтэграцыйным, аб'ектам разгляду беларускай этнафалькларыстыкі, які раней толькі закранаўся прадстаўнікамі іншых навук – этналінгвістыкі, этнаграфіі, міфалогіі, фалькларыстыкі, семіётыкі, культуралогіі ў сувязі з вырашэннем уласных задач і праблем.

Бадай што ўпершыню паўнаважна вызначана і пераканаўча патлумачана атрыбутыка і прэдыкатыўнасць водных сімвалаў у межах беларускай міфалогіі і традыцыйнага фальклору.

Упершыню акрэслены механізмы фарміравання канцэпта вады ў беларускай вуснапаэтычнай спадчыне, вылучаны асноўныя эвалюцыйныя

тэндэнцыі яе сімвалізацыі, адзначаны моманты адноснай ўстойлівасці і трансфармацыі пад уплывам новых сацыяльна-культурных умоў жыцця.

Упершыню грунтоўна раскрыты полісемантызм і поліфункцыянальнасць вобраза вады, абумоўленыя жанравай прыналежнасцю твораў, праведзена тыпалогія.

Упершыню ўводзяцца ў навуковы ужытак палявыя запісы самага дысертанта.

4. Даставернасць вынікаў дысертацыйнага даследавання, абгрунтаванасць высноў і рэкамендацый. Абгрунтаванасць высноў дысертацыйнага даследавання абумоўлена кваліфікаваным сістэмным разглядам семантыкі, сімволікі і функцыянальнасці вобраза вады ў беларускім фальклору, яго навуковым аналізам, пабудаваным на прынцыпах комплекснага, сінхроннага і дыяхроннага вывучэння фальклору. Даставернасць вынікаў работы пацвярджаецца абранай метадалогіяй даследавання, якая абапіраецца на сучасныя дасягненні фалькларыстыкі, аналіз багатага эмпірычнага матэрыялу. Да гонару Я. А. Ненадаўца адносіцца той факт, што ён сабраў і шырока выкарыстаў уласны палявы матэрыял (прадстаўлены ў Дадатку), архіўныя запісы, што дакладна паказала, якія змены адбываліся ў сферы мастацкай прэзентацыі воднай прасторы.

Навуковыя палажэнні, вынесеныя на абарону, Я. А. Ненадавец даказаў. На падставе вылучэння розных падыходаў да разгляду вобраза вады і звязаных з ім тэарэтыка-метадалагічных праблем аўтар акрэсліў уласныя метадалагічныя пасылкі, вызначыў агульную канцэпцыю і метадалогію дысертацыйнай працы.

Шматпланавай і змястоўнай з'яўляецца другая глава, дзе разглядаецца семантыка і сімволіка вобраза вады ў рытуальна-магічнай сферы фальклору і ў сферы фальклорнай казкавай прозы. Дысертант вылучыў і прааналізаваў семантычна-змястоўныя кампаненты, сімвалічнае напаўненне мастацкага вобраза, прасачыў яго складаныя і разнастайныя трансфармацыі, правёў тыпалогію.

Трэцяя глава “Функцыянальны і аксіялагічны аспекты вобраза вады” вызначаецца глыбокім аналізам асаблівасцей мастацкай прэзентацыі воднай прасторы ў прыказках, павер’ях, пазаабрадавых песнях, легендах. Я. А. Ненадавец пераканаўча даказвае, што полісемантызм і поліфункцыянальнасць вобраза вады абумоўлены жанравай прыналежнасцю твораў.

У сваім даследаванні Я. А. Ненадавец удала аб’яднаў сістэмны, комплексны, сінхронны і дыяхронны падыходы, што дазволіла яму ўсебакова раскрыць тэму, абумовіла важкасць і навізну атрыманых вынікаў.

У “Заклучэнні” падводзяцца вынікі даследавання, робяцца вывады. Дысертант дастаткова грунтоўна ў аспекце заяўленых палажэнняў прааналізаваў велізарны матэрыял. Яшчэ раз падкрэслім, што пэўная яго частка ўводзіцца ў навуковы ўжытак упершыню. Гэта дае падставы ацаніць работу Ягора Аляксеевіча як значны ўклад у рашэнне навуковай задачы – выяўленне семантыкі, сімволікі і функцыянальнасці воднай прасторы ў беларускім фальклору.

У той жа час трэба зазначыць, што дысертацыя не пазбаўлена асобных недахопаў.

1. Звяртае на сябе ўвагу нераўнацэнны падзел на главы. На наш погляд, дысертацыя толькі б выйграла, калі б аўтар дапоўніў першую главу, якая займае ўсяго 11 старонак.

2. У даследаванні тэрміны “легенда” і “паданне” часам фігуруюць у якасці сінанімічных (с. 18, 48). Карысна было б звярнуць увагу на даследаванне Лук’янавай Т. В. “Фэнаменалагічны аналіз няказкавых жанраў беларускай фальклорнай прозы”, у якім аўтар даказвае жанравую ідэнтычнасць твораў і прапануе маркіраваць іх, выкарыстоўваючы адзіны тэрмін – “легенда”.

4. Нельга пагадзіцца таксама з разуменнем дысертантам тэрмінаў “сюжэт” і “вобраз” (с. 36). Яны з’яўляюцца рознаўзроўневымі і маюць уласную паняццёвую і сэнсавую напоўненасць.

Акрамя гэтага, у рабоце зрэдку сустракаюцца механічныя памылкі і стылёвыя хібы (с. 19, 31, 44, 59 і інш.).

Але пазначаныя заўвагі не ўплываюць на высокую адзнаку дысертацыйнага даследавання Я. А. Ненадаўца.

5. Навуковая, практычная, эканамічная і сацыяльная значнасць вынікаў дысертацыі і рэкамендацыі па іх выкарыстанню.

Дысертантам прапанаваны новы аспект даследавання семантыкі, сімволікі і функцыянальнасці вобраза вады ў беларускім фальклору, звязаны з комплексным падыходам да яго аналізу.

Вынікі дысертацыі могуць быць скарыстаны для тыпалагічных даследаванняў і распрацоўкі праблем трансфармацыі мастацкага вобраза, планаванні прыярытэтных напрамкаў даследавання беларускага фальклору. Фактычны матэрыял і вынікі даследавання могуць быць выкарыстаны для распрацоўкі спецыяльных курсаў па фалькларыстыцы, у падрыхтоўцы падручнікаў па беларускаму фальклору, міфалогіі, культуралогіі, энцыклапедыі, і, пажадана, у выданні аўтарскай манаграфіі Я. А. Ненадаўца, якая будзе цікавай не толькі для фалькларыстаў, але і для шырокага кола чытачоў, усіх, хто захапляецца беларускім фальклорам.

З задавальненнем буду выкарыстоўваць матэрыялы дысертацыйнага даследавання ў вучэбным працесе ў Беларускай дзяржаўнай універсітэце.

Сацыяльная значнасць вынікаў дысертацыі вызначаецца неабходнасцю ўсебаковага даследавання фундаментальных асноў фальклорнай традыцыі ва ўсіх яе формах і праявах.

6. Апублікаванасць вынікаў дысертацыі ў навуковым друку.

Матэрыялы, палажэнні і навуковыя вынікі дысертацыі дастаткова поўна адлюстраваны ў 26 публікацыях, сярод якіх 10 навуковых артыкулаў у часопісах, рэкамендаваных ВАК (аб'ёмам 4,1 аўтарскага аркуша), 13 артыкулаў у зборніках навуковых прац і зборніках матэрыялаў навуковых канферэнцый (аб'ёмам 2,9 аўтарскага аркуша). Ёсць кніжныя выданні (16 ул. – выд. арк.) і публікацыі ў калектыўнай манаграфіі (аб'ёмам 6,2 аўтарскіх аркушаў). Агульны аб'ём публікацый складае 29,2 аўтарскіх аркушаў.

7. Адпаведнасць афармлення дысертацыі патрабаванням ВАК.

Афармленне дысертацыйнага даследавання Я. А. Ненадаўца адпавядае патрабаванням да кандыдацкіх дысертацый і падпарадкавана мэце і задачам даследавання. Матэрыял выкладаецца лагічна, аргументавана, даходліва, чаму спрыяюць багатыя крыніцы, інфарматыўныя дадаткі, добры навуковы стыль, шырокі спіс крыніц і літаратуры. Аўтарэферат адпавядае зместу дысертацыі і дастаткова поўна ў сціслым выглядзе знаёміць з метадамі, крыніцамі, навізнай, вынікамі і палажэннямі даследавання.

8. Адпаведнасць навуковай кваліфікацыі суіскальніка вучонай ступені, на якую ён прэтэндуе.

Навуковая кваліфікацыя Я. А. Ненадаўца адпавядае патрабаванням да кваліфікацыі кандыдата філалагічных навук па спецыяльнасці 10.01.09 - фалькларыстыка.

9. заключэнне

Дысертацыйнае даследаванне Я. А. Ненадаўца “Водная прастора ў беларускім фальклоры: семантыка, сімволіка, функцыянальнасць” змяшчае новыя аргументаваныя навуковыя і практычныя вынікі, з'яўляецца завершанай, самастойнай кваліфікацыйнай навуковай працай па аднаму з прырытэтных кірункаў фундаментальных даследаванняў, якая адпавядае патрабаванням ВАК Беларусі, што прад'яўляюцца да дысертацыйных прац на атрыманне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук.

У адпаведнасці з пп. 19, 20 “Палажэння аб прысуджэнні вучоных ступеняў і прысваенні вучоных званняў ў Рэспубліцы Беларусь” Я. А. Ненадаўцу можа быць прысуджана вучоная ступень кандыдата філалагічных навук за:

– вызначэнне сістэмнай сутнасці, уласцівасцяў і асноўных параметраў канцэпта “вада”;

- выяўленне вобразных увасабленняў канцэпта “вада” ў розных жанрах беларускага фальклору;
- высвятленне спецыфікі міфапаэтычнай сімволікі вады і вылучэнне асноўных тэндэнцый яе эвалюцыі ва ўмовах сацыякультурных змен;
- раскрыццё полісемантызму і поліфункцыянальнасці вобраза вады, абумоўленых жанравай прыналежнасцю твораў.

Афіцыйны апанент,
кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры тэарэтычнага
і славянскага літаратуразнаўства
Беларускага дзяржаўнага
ўніверсітэта

q В. В. Прыемка

